

Федоренко Ю. С.,

*аспірант кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ*

УЧАСНИКИ ВІДОКРЕМЛЕНИХ ПРОВАДЖЕНЬ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

PARTICIPANTS OF SEPARATE PROCEEDINGS IN BANKRUPTCY CASE

Стаття присвячена дослідженню правового статусу учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство.

Метою статті є розкриття особливостей правового статусу учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство та виявлення проблемних аспектів у правовому регулюванні статусу таких суб'єктів.

Факт відкриття провадження у справі про банкрутство зумовлює концентрацію всіх спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство. Наголошено, що визначення кола суб'єктів, які залучаються до відокремленого провадження у справі про банкрутство, є важливим, оскільки, з одного боку, необхідно залучити до участі у такій справі всіх осіб, на права та інтереси яких може вплинути рішення, прийняте за результатами розгляду відокремленого провадження, а, з іншого боку, залучення великої кількості учасників до такої справи може негативно вплинути на тривалість розгляду відокремленого провадження.

За результатами проведеного дослідження автором запропоновано всіх учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство поділити на три групи: учасники і відокремленого провадження, і справи про банкрутство загалом; учасники виключно відокремленого провадження; учасники виключно справи про банкрутство.

Встановлено, що результати розгляду відокремленого провадження безумовно впливають на хід загальної справи про банкрутство, у тому числі можуть мати наслідком виникнення у справі про банкрутство нового учасника – наприклад, нового кредитора. Аргументовано, що господарський суд є специфічним учасником справи про банкрутство загалом і відокремленого провадження зокрема. Розглядаючи відокремлені провадження у справі про банкрутство, судді господарського суду часто доводиться проявляти знання не лише у сфері господарського права та процесу, але і заглиблюватися у тонкощі правового регулювання інших сфер суспільних відносин (трудових, податкових, спадкових тощо), що є незвичним для господарського судочинства і вимагає значно більшого часу та зусиль від судді господарського суду.

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, відокремлене провадження, міні-провадження, господарський суд, господарський процес.

The article is devoted to the study of the legal status of participants in separate proceedings in the bankruptcy case.

The purpose of the article is to reveal the peculiarities of the legal status of participants in separate proceedings in the bankruptcy case and to identify problematic aspects in the legal regulation of the status of such subjects.

The fact of the opening of bankruptcy proceedings results in the concentration of all disputes in which the debtor is a party within the bankruptcy proceedings. It is emphasized that the definition of the range of subjects involved in separate proceedings in a bankruptcy case is important, since, on the one hand, it is necessary to involve in such a case all persons whose rights and interests may be affected by the decision made as a result of consideration of the separate bankruptcy proceedings, and, on the other hand, the involvement of a large number of participants in such a case may negatively affect the duration of consideration of separate proceedings.

According to the results of the conducted research, the author proposes to divide all participants of separate proceedings in the bankruptcy case into three groups: participants of both separate proceedings and bankruptcy cases in general; participants in exclusively separate proceedings; participants exclusively in the bankruptcy case.

It has been established that the results of consideration of a separate proceeding definitely affect the course of the general bankruptcy case, including that they may result in the emergence of a new participant in the bankruptcy case – for example, a new creditor. It is argued that the commercial court is a specific participant in the bankruptcy case in general and separate proceedings in particular. When considering separate proceedings in a bankruptcy case, a judge of a commercial court often has to demonstrate knowledge not only in the field of economic law and process, but also to delve into the intricacies of legal regulation of other spheres of social relations (labor, tax, inheritance, etc.), which is unusual for economic court proceedings and requires much more time and effort from the economic court judge.

Key words: bankruptcy, insolvency, separate proceeding, mini-proceeding, economic court, economic process.

Постановка проблеми. Розгляд справи про банкрутство не зводиться тільки до вирішення питання про можливість відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом. Обсяг процесуальної діяльності господарського суду у таких справах значно більший, адже суд, у провадженні якого перебуває справа про банкрутство, розглядає ще чимало відокремлених проваджень, у яких вирішуються найрізноманітніші питання, що стосуються боржника. Такі відокремлені провадження справляють значний вплив на загальну справу про банкрутство, оскільки саме у таких «міні-провадженнях» вирішуються питання про визнання недійсними правочинів боржника, оспорювання кредиторських вимог до боржника, відсторонення арбітражного керуючого, розгляд інших спорів, стороною в яких є боржник. Від результатів розгляду таких спорів залежить як склад кредиторських вимог до боржника, так і розмір ліквідаційної маси. Тому важливим є залучення до вирішення цих спорів усіх осіб, прав та інтересів яких стосуються такі справи. Це свідчить про актуальність дослідження статусу учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство.

Стан дослідження. Актуальні питання відновлення платоспроможності боржника та визнання його банкрутом стали предметом дослідження для таких вчених, як: О. Беяневич, О. Бірюкова, А. Бутирського, І. Бутирської, І. Вечірка, Л. Грабован, В. Джуня, Ю. Кабенюк, Л. Ніколенко, Б. Полякова, Р. Полякова, П. Пригузи, В. Радзивілюк та інших. Але не дивлячись на широке використання у практиці господарських судів інституту відокремлених проваджень у справі про банкрутство, у науці господарського права та процесу дана тематика не знайшла належного і достатнього дослідження. Науковці, які досліджували різні матеріальні та процесуальні аспекти права неспроможності (банкрутства), питань відокремлених проваджень торкалися в основному побічно.

Метою статті є розкриття особливостей правового статусу учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство та виявлення проблемних аспектів у правовому регулюванні статусу таких суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, визначимось із сутністю відокремленого провадження. Професор Б. Поляков вказує, що за своєю процесуальною формою процедура банкрутства складається з двох частин. Перша – включає в себе основне провадження, спрямоване на вирішення головного завдання – задоволення грошових вимог кредиторів шляхом застосування спеціальних судових процедур: для юридичних осіб – санації і ліквідації; для фізичних – реструктуризації та погашення боргів. Друга частина складається з додаткового або відокремленого від основного процесу провадження. У відокремленому провадженні вирішуються майнові спори, стороною яких є боржник. Завдання такого провадження полягає у збереженні й поповненні активів або конкурсної маси боржника [1]. С. Антошук під відокремленим провадженням у процедурі банкрутства розуміє форму захисту суб'єктивного права, що включає систему взаємопов'язаних процесуальних дій та правовідносин, які встановлюються між господарським судом, учасниками справи про банкрутство та іншими зацікавленими особами стосовно розгляду вимог до боржника, задоволення яких може вплинути на його майновий стан або організаційно-правову структуру [2, с. 38].

З приводу справ про банкрутство А. Бутирський зауважує, що хоча така справа і порушується за безспірними вимогами кредитора (за наявності рішення суду), але це є лише необхідна процесуальна умова порушення провадження у справі [3, с. 25]. Дійсно, насправді у багатьох фізичних та юридичних осіб можуть бути вимоги до боржника, які носять спірний характер, і саме такі вимоги будуть розглядатися у відокремленому провадженні у справі про банкрутство. Факт відкриття провадження у справі про банкрутство зумовлює концентрацію всіх спорів, стороною в яких є боржник, у межах справи про банкрутство. Крім того, враховуючи розгляд таких спорів у відокремленому провадженні у межах загальної справи про банкрутство, суттєво змінюється і суб'єктний склад такої справи: якщо за звичайних умов такий спір, наприклад, про визнання недійсним правочину боржника-фізичної особи розглядався би загальним судом у порядку цивільного судочинства за участю лише борж-

ника (відповідача) та позивача (особи, права та інтереси якої порушив оспорюваний правочин), то після відкриття провадження у справі про банкрутство щодо боржника, такий спір уже буде розглядатися господарським судом, а коло учасників такої справи може бути значно розширеним за рахунок включення до їх переліку арбітражного керуючого та кредиторів боржника.

Визначення кола суб'єктів, які залучаються до відокремленого провадження у справі про банкрутство, є важливим, оскільки, з одного боку, необхідно залучити до участі у такій справі всіх осіб, на права та інтереси яких може вплинути рішення, прийняте за результатами розгляду відокремленого провадження, а, з іншого боку, залучення великої кількості учасників до такої справи може негативно вплинути на тривалість розгляду відокремленого провадження.

Відповідно до ст. 1 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) учасники у справі про банкрутство – сторони, арбітражний керуючий, державний орган з питань банкрутства, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, представник органу місцевого самоврядування, представник працівників боржника, уповноважена особа засновників (учасників, акціонерів) боржника, а також у випадках, передбачених цим Кодексом, інші учасники справи про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір.

Стосовно «інших учасників справ про банкрутство, щодо прав або обов'язків яких існує спір» колегія суддів Північного апеляційного господарського суду у постанові від 22 лютого 2022 року у справі № 910/18355/16 зауважила, що інші учасники справи про банкрутство – це епізодичні учасники в рамках основної справи про банкрутство, які залучаються судом до справи на час «міні провадження» щодо спорів, які виникають та вирішуються виключно в рамках основної справи про банкрутство. Колегія зауважує, що стаття 7 КУЗПБ визначає порядок і особливості розгляду справ у відокремленому позовному провадженні, в яких стороною виступає боржник. Особливість розгляду зазначених справ в порядку ст. 7 КУЗПБ полягає в тому, що спори розгля-

даються за правилами, передбаченими Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України). Частиною 2 цієї статті передбачено, що склад учасників визначається відповідно до ГПК України. Це означає, що у відокремленому провадженні є зовсім інші процесуальні фігури, ніж ті, які діють в основному провадженні у справі про банкрутство. Отже, процесуальна фігура відокремленого позовного провадження не є автоматично учасником основного провадження справи про банкрутство, оскільки такий статус набувається шляхом залучення такої особи судом, у випадках передбачених КзПБ, про що судом виноситься ухвала [4].

Таким чином, до відокремленого провадження можуть залучатися і інші суб'єкти, які не є учасниками основної справи про банкрутство – наприклад, контрагенти боржника за оспорюваним правочином. Але сам факт залучення певного суб'єкта як учасника до відокремленого провадження ще не означає автоматичне наділення такого суб'єкта статусом учасника справи про банкрутство.

Постає питання, чи необхідно залучати абсолютно всіх учасників загальної справи про банкрутство до кожного відокремленого провадження, що розглядається у межах такої справи? З одного боку, кожне відокремлене провадження впливає на всю справу про банкрутство, а, отже, – і на права та інтереси кожного учасника загальної справи. Але, з іншого боку, якщо у справі, наприклад, декілька десятків кредиторів, то залучення кожного з них до відокремленого провадження може мати наслідком суттєве затягування розгляду такого «міні-провадження», адже тоді у геометричній прогресії збільшується ймовірність відкладення судових засідань через неявку учасника справи, через подане ним клопотання про перерву у судовому засіданні тощо.

Часто статуси учасника справи про банкрутство та учасника відокремленого провадження можуть збігатися. Наприклад, боржник є обов'язковим учасником і справи про банкрутство загалом, і відокремленого провадження зокрема.

Таким чином, всіх учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство можна умовно поділити на три групи:

– учасники і відокремленого провадження, і справи про банкрутство загалом;

– учасники виключно відокремленого провадження;

– учасники виключно справи про банкрутство.

Запропонований поділ має важливе практичне значення, оскільки від набуття статусу учасника відповідної справи залежить можливість фізичної чи юридичної особи впливати на хід та тривалість розгляду справи, а також її право на оскарження судових актів, прийнятих за результатами розгляду відповідного провадження.

М. Гурін, досліджуючи процесуальні особливості розгляду заяв про визнання недійсними правочинів боржника у межах справи про банкрутство, звертає увагу на виникнення тут певних запитань. Так, по-перше, на думку вченого, уточнення потребують назви сторін у таких справах: чи буде відповідний суб'єкт іменуватися позивачем, відповідачем чи все-таки учасником провадження у справі про банкрутство? Якщо застосовувати положення ГПК України, то напевно слід іменувати сторін такого відокремленого провадження позивачем та відповідачем. Але як тоді бути з боржником? Зазначати поруч у дужках статус суб'єкта у загальній справі про банкрутство чи ні? [5, с. 93]. Погоджуючись із такою думкою, зазначимо, що аналогічні питання можуть виникати і в інших відокремлених провадженнях, коли одна і та сама особа виступає одночасно і заявником, і кредитором – наприклад, у провадженні з оскарження дій чи бездіяльності арбітражного керуючого.

Також результати розгляду відокремленого провадження можуть мати наслідком виникнення у справі про банкрутство нового учасника – наприклад, нового кредитора. Так, М. Гурін звертає увагу на те, що у випадку визнання правочинів боржника недійсними у процедурі банкрутства застосовуються як загальні наслідки, передбачені цивільним законодавством, так і особливі наслідки, визначені законодавством про банкрутство. Для того, щоб контрагент боржника за оспореним правочинном міг отримати те, що він сплатив боржнику на виконання договору, такому контрагенту слід заявити свої вимоги до боржника у проце-

дури банкрутства та набути статусу поточного кредитора [6, с. 364].

Господарський суд у справі про банкрутство відіграє особливу роль, оскільки не лише здійснює загальну функцію правосуддя, але і також здійснює спеціальні функції. До останніх у науковій літературі відносять контрольну та організаційну [7, с. 110]. На думку С. Масловського, роль господарського суду першої інстанції у справі про банкрутство суттєво відрізняється від його ролі у справах позовного провадження. Адже тут суд не лише виступає у ролі незалежного і неупередженого арбітра, а часто сам з власної ініціативи приймає важливі для всієї справи про банкрутство рішення [8, с. 111]. Тому можна говорити про господарський суд як про специфічного учасника справи про банкрутство загалом і відокремленого провадження зокрема.

Суспільство і держава зацікавлені у створенні максимально ефективних і надійних гарантій законності, справедливості та безпомилковості судових рішень, що забезпечують захист прав і охоронюваних законом інтересів осіб, які звернулися за судовим захистом [9, с. 32]. Господарські суди є спеціалізованими судами у судовій системі України. Спеціалізованим судом у науковій літературі називають орган судової влади, що має власну підсистему і розглядає визначені законом спори з особливим суб'єктним чи об'єктним складом в особливому процесуальному порядку [10, с. 10]. Проте господарському суду, який є спеціалізованим судом і покликаний розглядати господарські спори, у межах відокремлених проваджень у справі про банкрутство доводиться розглядати не лише суто господарські спори, але і інші спори, які не є характерними для господарського процесу.

Варто погодитись із тезою, що матеріально-правові відносини визначають можливість і необхідність виникнення та існування процесуального правовідношення, призначення якого в забезпеченні вирішення правового спору, а не у встановленні умов для застосування норм матеріального права [11, с. 153]. Проте у відокремленому провадженні у справі про банкрутство складається досить незвична ситуація, коли у господарському судочинстві вирішуються спори, які

виникли не з господарських правовідносин, а з інших матеріальних правовідносин, для вирішення яких прийнято застосовувати інші процесуальні норми (зокрема, норми цивільного процесуального та адміністративного процесуального права). Так, у відокремленому провадженні у справі про банкрутство може вирішуватися трудовий спір, спір, що виникає із застосування податкового законодавства, навіть спір із спадкових правовідносин (при неплатоспроможності фізичних осіб). У такому випадку судді господарського суду доводиться проявляти знання не лише у сфері господарського права та процесу, але і заглиблюватися у тонкощі застосування відповідних інших правових норм, що не є зовсім звичним для господарського судочинства. Часто це вимагає значно більшого часу та зусиль від судді господарського суду, оскільки набагато легше розглядати однотипні справи, які щоденно зустрічаються у господарському суді, аніж розбиратися з нюансами правозастосовчої практики у спорах, які зазвичай є предметом діяльності загальних та адміністративних судів.

Висновки. Таким чином, всіх учасників відокремлених проваджень у справі про банкрутство можна умовно поділити на три групи: учасники і відокремленого провадження, і справи про банкрутство загалом; учасники виключно відокремленого провадження; учасники виключно справи про банкрутство. Результати розгляду відокремленого провадження безумовно впливають на хід загальної справи про банкрутство, у тому числі можуть мати наслідком виникнення у справі про банкрутство нового учасника – наприклад, нового кредитора. Господарський суд є специфічним учасником справи про банкрутство загалом і відокремленого провадження зокрема. Розглядаючи відокремлені провадження у справі про банкрутство, судді господарського суду часто доводиться проявляти знання не лише у сфері господарського права та процесу, але і заглиблюватися у тонкощі правового регулювання інших сфер суспільних відносин (трудових, податкових, спадкових тощо), що є незвичним для господарського судочинства і вимагає значно більшого часу та зусиль від судді господарського суду.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Поляков Б. Як оскаржити судові акти в процедурі банкрутства? *Закон і бізнес*. 12.01–17.01.2020. URL: <https://zib.com.ua/ua/140847.html> (дата звернення: 28.12.2022).
2. Антошук С. І. Щодо поняття та правової природи відокремленого провадження у процедурі банкрутства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 54. Т. 2. С. 34–38.
3. Бутирський А. А. Значення інституту банкрутства для економічних відносин в Україні. *Матеріали круглого столу «Перші наукові читання пам'яті академіка В. К. Мамутова»* (8 лютого 2019 р., м. Київ). 2019. С. 23–27.
4. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 22 лютого 2022 року у справі № 910/18355/16. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104632872> (дата звернення: 12.12.2022).
5. Гурин М. О. Визнання недійсними правочинів боржника у процедурі банкрутства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2022. 208 с.
6. Гурин М. О. Наслідки визнання недійсними правочинів боржника у справі про банкрутство. *Весняні юридичні читання – 2022. Сучасні проблеми законодавства, практики його застосування та юридичної науки. Випуск XXXI: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Весняні юридичні читання – 2022»*. 28 квітня 2022 р., Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2022. С. 362–364.
7. Бутирська І. А. Функції господарського суду у справі про банкрутство. *Вісник господарського судочинства*. 2015. № 4. С. 106–111.
8. Масловський С. Повноваження суду першої інстанції в провадженні у справі про банкрутство. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 12. С. 108–112.
9. Ніколенко Л. М. Дискреційні повноваження господарського суду: межі та умови їх реалізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2013. № 6-2. Т. 2. С. 32–36.
10. Бутирський А. А. Реалізація принципу спеціалізації в судовій системі України. *Вісник господарського судочинства*. 2012. № 6. С. 195–200.
11. Ніколенко Л. М. Матеріальні та процесуальні норми і правовідносини: їх взаємозв'язок у господарському судочинстві. *Наше право*. 2013. № 10. С. 148–154.